

**Nazir İbrâhîm-i Gülşenî ve Farklı Bir Kırk Hadîs
Denemesi (Risâle-i Ehâdîs-i Erbaîn-i Sülâsiyye)**

Dr. Necdet ŞENGÜN*

Özet

Nazir İbrâhîm-i Gülşenî, mutasavvıf kimliği yanında ilmiye sınıfına mensûb bir kadî ve şâirlik yeteneği son derece güçlü bir şâirdir. O hem Gülşeniyye tarîkatı içerisinde Hasan Sezâî-i Gülşenî (ö. 1151 / 1738)'nin halifelerinden biri oluşu hem pek çok Balkan şehrinde kadılık ve kadî nâibliği görevlerinde bulunuşu hem de hacimli bir Divân'a sâhib oluşu hasebiyle XVIII. asır Osmanlı sosyal ve kültürel hayatında iz bırakmış bir şahsiyettir. Nazir İbrâhîm-i Gülşenî seksen yıllık bir hayat içerisinde otuz kadar kitap sığdırmış, fakat bu kitapları yeteri kadar yayılma imkanı bulamamış, bu sebeple de pek fazla tanınmamış bir kişidir.

Eserlerinin yayılma imkanı bulamayışının sebepleri üzerinde makalemizin giriş kısmında bilgi verilmiştir. Bu eserlerinden bir tanesi de Saraybosna'da Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde İddetü ehâdîs adıyla kayıtlı eseridir. Türk edebiyatında kırk hadîs geleneğinin farklı bir versiyonu konumundaki bu eser, şu an hiçbir kütüphanede nüshası mevcûd görünmeyen Risâle-i Ehâdîs-Erbaîn-i Sülâsiyye adlı eseriyle karıştırılmış ve yanlış olarak İddetü ehâdîs ismiyle kaydedilmiş olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Tasavvuf, Gülşeniyye, Edebiyat, Kırk Hadîs, Nazir İbrâhîm

Abstract

Nazir Ibrahim Gulshani is not only a poet who has ability of poetship but also a sufi and a scientist. He is a sufi because of his membership of Gulshani tariqa and was educated by Hasan Sezai Gulshani (d. 1151 / 1738) in this tariqa. He also performed the office of judge in some Balkan cities at the same time and he has a Divan that contains his poems. Thus his influence on the Ottoman social and cultural life is very important in the eighteenth century. Nazir Ibrahim Gulshani has written nearly thirty works throughout his eighty years of life. But his works are not well-known and his identity is not recognized.

* DEÜ. İlahiyat Fakültesi Türk-İslam Edebiyatı Ana Bilim Dalı Araştırma Görevlisi
(necdetsengun@yahoo.com).

The reasons why his works are not well-known enough has been explained in the introduction of the article. One of his works is Eddatu Ahâdeeth (İddetü Ehadis) that is available in the library of Gazi Hüsrev Begova in Saraybosna. This work is a different kind of Forty Hadith literature in Turkish and it has not any other copy in the libraries. This work was confused with his work titled Risale-i Ehadis-i Erbain-i Sülesiyye and registered in this library incorrectly under the name of İddetü ehadis as if it was different work. We believe that this work is Risale-i Ehadis-i Erbain-i Sülesiyye itself and not another work of his.

Key Words: Ottoman, Süfizm, Literature, Gulshaniyye, Forty Hadith, Nazir İbrahim

Giriş

Gülşeniyye tarîkatının önemli isimlerinden biri de hacimli bir *Dîvân* sahibi olan şâir Nazîr İbrâhîm-i Gülşenî'dir. Nazîr İbrâhîm, bir taraftan bugün pek çoğu Balkan ülkeleri sınırları içinde kalmış bulunan dönemin Osmanlı şehirlerinde kadılık ve kadı nâibliği görevlerini ifâ ederken, bir taraftan da ekseriyeti din ve tasavvuf konulu olmak üzere otuza yakın edebî eser meydana getirmiştir.

Nazîr İbrâhîm'in yaşadığı devrin ve edebî çalışmalarının mâhiyetinin, onun eserleri üzerinde bazı olumsuz sonuçlar doğurduğu söylenebilir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür: Nazîr İbrâhîm'in 1188 / 1774 tarihindeki vefâtı ile 1255 / 1839 Tanzîmat Fermânı arasında az bir süre vardır. Bu kısa süre içerisinde Nazîr İbrâhîm'in eserleri henüz tanınıp benimsenmeden toplum hâfızasında önemli değişiklikler meydana gelmiş ve toplum yönünü doğudan batıya çevirmiştir. Böylece eski ile olan irtibat zayıflamış ve o dönemde üretilen eserlere ilgi azalmıştır. Böyle bir uygulama Nazîr İbrâhîm-i Gülşenî'nin eserlerinin yayılmasını olumsuz şekilde etkilemiştir.

Yine bu dönemde her alanda baş gösteren bozulmanın yanı sıra tarikatlar da seviye kaybına uğramış ve bozulmaya yüz tutmuştur. Tanzîmât ile birlikte bu alanda da devlet eliyle yapılan bazı ıslah çalışmaları başlamıştır. Bu ıslah hareketleri genellikle pâdişahların yayınladıkları fermanlar vasıtasıyla sürdürülmüş, meclis-i meşâyih'in açılışıyla birlikte bu düzenlemeler bu kuruma devredilmiştir. Bu devirde tarikat ve tekkelerin üzerine gidildiği, dolayısıyla tarikat ve tarikat mensuplarının gözden düştüğü hatta takibata uğradığı bilinmektedir.¹ Bu tür bir uygulamanın bir tarikat men-

¹ XIX. yy'da devlet-tarikat ilişkisi için bkz: İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebeti*, Seha Neşriyat, yrz, trz, s. 180-216.

subu olan Nazîr İbrâhîm'in eserleri üzerinde etkili olduğu ve eserlerin revaçtan düşmesine sebep olduğu varsayılabilir.

Öte taraftan Nazîr İbrâhîm'in eserlerinin önemli bir kısmı muhtevâ açısından orijinal eserler olmayıp, devrin genel yapısına uygun olarak önceki eserlerden toplama, şerh, hâşiye veya tercüme şeklindedir. Bu nedenle toplum, onun eserlerini değerli bulmamış ve benimsememiştir. Dolayısıyla eserlerini çoğaltma ve farklı kütüphânelerde bulundurma ihtiyacı hissedilmemiştir demek de mümkündür.

Onun orijinal eserlerinden biri makalede tanıtımını uygun gördüğümüz ve metnini yayımladığımız *Risâle-i Ehâdis-i Erbaîn-i Sülâsiyye* adlı eseridir. Bu eser şekil ve form açısından Türk edebiyatında Kırk Hadîs² geleneğinin farklı bir versiyonunu oluşturmaktadır. Eser, ismindeki sülâsiyye ibaresinden de anlaşılacağı gibi her bendi üç mısradan; her hadîsi de üç kelimededen müteşekkil orijinal bir eserdir. Bu şekil ve form içerisinde oluşturulan eser, daha önce meydana getirilmiş Kırk Hadîs telif ve tercümeleri arasında yegane örnek konumundadır. Eserin tek nüshası *İddetü ehâdis* adıyla Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphânesi'ndedir. Birçok Balkan ülkesinde kadılık ve kadı nâibliği yapmış Nazîr İbrâhîm-i Gülşenî'nin bu orijinal eseri kadar onun hayat hikayesi de önemlidir.

A. NAZÎR İBRÂHÎM'İN HAYATI

Çalışmamıza konu teşkil eden şâirin adı kaynaklarımızda İbrâhîm ve künyesi İbrâhîm b. Müderris Mustafa Efendi b. Şeyh İbrâhîm Efendi b. Mağnisavî Eskici (Semerci) Dede³ olarak geçmektedir. Buna mukâbil bazı kaynaklar onun dede ismini farklı zikrederek künyesini; "Şeyh İbrâhîm b. Mustafa b. Abdullah b. Mağnisavî Eskici Dede"⁴ şeklinde vermektedir. Fakat dedesinin ismini Abdullah şeklinde gösteren kaynakların sayısı hem azdır hem

² Türk Edebiyatında Kırk Hadîsler için bkz: Abdülkadir Karahan, *İslam Türk Edebiyatında Kırk Hadîs*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1991; Alim Yıldız, "Okçuzâde Mehmet Şâhî ve Manzum Kırk Hadis Tercümesi: Ahsenü'l-Hadîs", *DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir 2003, Sayı: XVII, s. 115-148; Alim Yıldız, *Kırk Hadis*, Sivas 2006.

³ Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, Bayezid Devlet Ktp, Yz no: 10391, C.II, yk. 562a; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî, Divan Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, (Haz: Cernâl Kurnaz - Mustafa Tatçı), (Tıpkı Basım), Bizim Büro Yay., C.II, Ankara 2001, s. 1081; Mirza-zâde Sâlim Efendi, *Tezkire-i Sâlim*, İkdâm matbaası, İstanbul, 1315, s. 674.

⁴ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifin esmâü'l-müellifin ve âsârü'l-musannifin*, MEB Yay., C.I, İstanbul 1951, s. 38; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin terâcimu musannifî'l-kütübî'l-arabiyye*, C.I, Dimeşk 1957, s. 113.

de ilk rivayet tarihî bilgilere daha uygundur. Diğer taraftan Abdullah ismi bu tür künyelerde genelde ismi tam olarak bilinmeyen şahıslar için kullanılır. Bu sebeplerle şâirin adını ve künyesini ilk rivayetdeki gibi tesbit etmek mümkündür.

Divan edebiyatı geleneği içerisinde yetişmiş bir şâir için en az adı kadar önemli bir başka husus kullandığı mahlastır. Adı ve künyesi yukarıdaki gibi tesbit edilen şâirin, mahlası hususunda da bazı tereddütler söz konusudur. Şâirin hem Nazîr hem de Nazîrâ mahlaslarını kullandığına dair çeşitli rivayetler mevcuttur. Bu hususta bilgi veren yegâne kaynaklardan biri olan Ahmed Bâdî Efendi (ö. 1325 / 1908)'nin *Riyâz-ı Belde-i Edirne* adlı eserinde, şâirin mahlası Nazîrâ olarak gösterilmekte ve vefatına düşürülen "Nazîrâ-yı edîb" terkîbi ile şâirin çağdaşı ve arkadaşı Örfî Mahmûd Ağa (ö. 1192 / 1778)'nin şâir hakkında söylemiş olduğu şu beyit buna delil gösterilmektedir.

Nazîre söylemek mümkün midür tarz-ı Nazîrâda
Nazîrâ nazmı ey 'Örfî 'aceb rengin-edâdur hep⁵

Buna karşın bazı kaynaklar şâirin Nazîr mahlasını kullandığını kesin bir dille ifade etmekte, Nazîrâ mahlasını hiç gündeme getirmemektedirler.⁶ Bazı kaynaklar ise Bâdî Ahmed Efendi'yi desteklemekte ve şâirin mahlasını Nazîrâ olarak ifade etmektedir.⁷

Şâirin kendisi de bu hususta herhangi bir görüş ortaya koymamış, manzûm eserlerinde hem Nazîr hem de Nazîrâ mahlasını kullanmıştır. Şâirin Dîvânı'nda her iki mahlası benimsediği ve kullandığını sıkça görmek mümkün olmaktadır.⁸ Diğer taraftan elde etme imkanı bulduğumuz mensûr eserlerinden bazılarında şâir mahlasını Nazîr olarak zikretmektedir. Şâirin mensûr eserlerinde

⁵ Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz*, C.II, bk. 562a.

⁶ Sâlim, *Tezkire*, s. 674; Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, (Çev: Coşkun Üçok), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1982, s. 332; Ridvan Canım, *Başlangıçtan Günümüze Edirne Şâirleri*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 409.

⁷ Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Emsâr*, Süleymâniye Ktp, Yazma Başışlar, Yz no: 2305-2309. C.III, bk. 156a (Çalışmada eserin: Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, Haz: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi Yay., İstanbul 2006, I-V adlı çevirisinden de yararlanılmıştır.); Bursalı Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifleri I-II-III ve Ahmed Remzi Akyürek Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifin Fihristi*, (Haz: Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı), Bizim Büro Yay., C.II, Ankara 2000, s. 45; Müstakîm-zâde Süleyman Saadeddîn, *Mecelletü'n-nisâb fî'n-nesebi ve'l-künâ ve'l-elkâb*, Kültür Bakanlığı Yay., (Tıpkı Basım), Ankara 2000, bk. 425b; Mehmet Akkuş, "İbrâhîm Nazîrâ Efendi", *Sahâbeden Günümüze Allah Dostları*, Şûle Yay., C.VIII, İstanbul 1996, s. 402-403.

⁸ Şâirin Dîvânı tarafımızdan doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Bkz: Nejdet Şengün, *Nazîr İbrâhîm ve Dîvânı (Metin-Muhtevâ-Tahlîl)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2006.

mahlasını bu şekilde ifade edişi ise dikkat çekicidir.⁹ Yine Dîvân'ın hemen başında eserle ilgili yapılan birkaç satırlık tanıtımda: "Kemter-i sâlikân-ı râh-ı Hudâ İbrâhîm Nazîr Gülşenî'nin bazı âsârıdır ki..."¹⁰ şeklindeki kayıt, onun Nazîr mahlasıyla da tanındığına işaret eden bir başka husustur.

Bu sebeplerden dolayı şâirin hem Nazîr hem de Nazîrâ mahlasını kullandığını söylemek mümkündür. Bizim bu husustaki tercihimiz ise Nazîr mahlasıdır. Bu tercihimize sebep olan âmil bazı yerlerde Nazîrâ mahlasının sonundaki uzun "â"nın nidâ harfi oluşu ve "ey" anlamıyla kullanılışdır. Hatta bu hususun çoğu zaman vezin gereği bu şekilde yapıldığı da iddia edilebilir. Vezin gereği olan bu kullanımın daha sonraki kaynaklar tarafından şâirin mahlası olarak kabul edildiği ve bu şekliyle yaygınlaştığı düşünülebilir. Fakat bu forma aykırı kullanımların varlığı da söz konusudur.

Nazîr İbrâhîm, ulemâ sınıfına mensup bir ailedendir. Büyük dedesi Manisalı Eşkici (Semerci) Dede, 1007 / 1593 yılında Sultan III. Mehmed Edirne'den Eğri seferine çıkmak üzere iken, Sultan'a nefes etmesi için Edirne'ye davet edilmiş, Nazîr İbrâhîm'in dedesi Şeyh İbrâhîm-i Gülşenî (ö. 1100 / 1689),¹¹ bu esnada Edirne'de dünyaya gelmiştir. Babası Müderris Şeyh Hacı Mustafa Efendi (ö. 1136 / 1724) de Edirne'de dünyaya gelmiş, burada yaşamış ve yıllarca Sarıcapaşa medresesinde¹² müderrislik yapmış bir şahsiyettir. Dönemin ünlü kadılarından ve büyük devlet adamlarından Edirneli Kâmî Mehmed Efendi (ö. 1136 / 1724) de Nazîr İbrâhîm'in amcası-

⁹ Nazîr İbrâhîm, *İnsân-nâme*, Süleymâniye Ktp, İzmir, Yz no: 791, yk. 1b-2a. (Eserin diğer nüshaları, İstanbul Üniversitesi Ktp, Yz no: 1719 ve Bayezid Devlet Ktp, Yz no: 3919'dadır.); Nazîr İbrâhîm, *Câmiü'l-Mu'cizât*, Bayezid Devlet Ktp, Yz no: 816, yk. 1b-2a. (Eserin diğer nüshası, İstanbul Üniversitesi, Ktp, Yz no: 2355'dedir ve *Mu'cizât-ı Enbiyâ-yı İzâm* adıyla kayıtlıdır).

¹⁰ Nazîr İbrâhîm, *Dîvân*, Süleymâniye Ktp, Lala İsmail Paşa, Yz no: 493, yk., 1a.

¹¹ Bu şahıs pîr-i tarikat Şeyh İbrâhîm-i Gülşenî değildir. Nazîr İbrâhîm'in dedesi olan Şeyh İbrâhîm-i Gülşenî, Manisalı Semerci Dede'nin oğludur ve Semerci Dede'nin Sultan III. Mehmet'e nefes etmek için Edirne'ye gelişinde 1007 / 1593 senesinde dünyaya gelmiştir. Hayatının belli bir döneminde seyahata çıkarak Anadolu'yu, Sûriye'yi, Mısır'ı, Hicaz'ı, Irak'ı, ve İran'ı dolaşmıştır. O zaman hayatta olan İslam büyükleri ile görüşmüştür. İbrâhîm-i Gülşenî bu uzun seyahat akabinde Edirne'ye döndükten sonra artık bir yere çıkmayıp ömrünü okuyup okutmakla, halkı irşâd etmekle geçirmiştir. Bu müddet, bazı kaynaklarda otuz senelik bir inziva hayatı olarak zikredilmektedir. 1100 / 1689 yılında vefât etmiştir. Mehmet Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî Yâhud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniye*, (İstanbul trz'den Tıpkı Basım) Gregg international Publishers Limited, C.IV, İngiltere 1971, s. 259; Osman Nûri Peremeci, *Edirne Târîhi*, Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yay., Resimli Ay Matbaası, Sayı: 6, İstanbul 1940, s. 259.

¹² Diğer adı Emîniye medresesidir. Sarıcapaşa câmîsinin karşısında idi. Bunun için buraya Sarıcapaşa medresesi de derlerdi. Bu bina yakılmıştır. Peremeci, *Edirne Tarihi*, s. 114.

dir.¹³ Nazîr İbrâhîm'in kardeşi, dönemin şâirlerden Lebîb Ahmed Efendi de pek fazla meşhûr olamamış bir şâirdir.¹⁴

Yukarıda haklarında kısa bilgiler verdiğimiz fertlerden oluşan bir aileye mensup olan Nazîr İbrâhîm de Edirne'de,¹⁵ Edirne'nin Hacı Hallâc mahallesi'nde dünyaya gelmiştir.¹⁶ Nazîr İbrâhîm'in doğum tarihi hakkında, ilk defa olarak, Ahmed Bâdî Efendi'nin *Riyâz-ı Belde-i Edirne* adlı eserinde 1105 / 1694 yılı verilmektedir. Daha geç dönem kaynaklarından biri olan Osman Nûri Peremeci (ö. 1364 / 1945)'nin *Edirne Tarihi* adlı eseri aynı bilgiyi tekrar etmekte ve "Nazîr İbrâhîm, XVII. asrın ve Sultan II. Ahmed gününün şâirlerindendi. H 1105 / M 1694 senesinde doğmuş Edirne'nin pek gürültülü günlerinde büyüüp yetişmiş, tahsil etmişti."¹⁷ açıklamasına yer vermektedir.

Nazîr İbrâhîm'in nasıl bir eğitim aldığını tam olarak ortaya koyabilmek mümkün değildir. Zira bu hususta kaynaklar kısa bilgiler vermekle yetinmişlerdir. Bununla birlikte yukarıda da belirttiğimiz gibi o, ulemâ sınıfına mensup bir ailede doğup yetişmiştir. Dolayısıyla iyi bir eğitim gördüğü tahmin edilebilir. Daha sonradan Edirne medreselerinde bir müddet müderrislik ve bazı yerlerde kadılık ve kadı nâibliği yapması, onun aldığı iyi eğitime bir delil teşkil etmektedir. Bu hususu Sâlim Efendi *Tezkiresinde* şöyle ifade eder: "*Hânedân-ı kemâlden kendilerine bi'l-irs intikâl eden zevât erbâb-ı makâldendir.*"¹⁸

Bâdî Ahmed Efendi de onun iyi bir eğitim aldığını fakat hangi ilim adamından mülâzım olduğunu bilmediğini şu şekilde beyân etmektedir: "*Tahsîl-i kemâlât-ı ilmiye ile ulemânın birinden ihrâz-ı şeref-i mülâzemetle...*"¹⁹

Nazîr İbrâhîm tahsilini Edirne'de tamamlamıştır.²⁰ Osman Nûri Peremeci, Nazîr İbrâhîm'in, Edirne'nin pek gürültülü günlerinde bü-

¹³ Edirneli Kâmî Mehmed Efendi hakkında geniş bilgi için bkz: Gülgün Erişen Yazıcı, *Edirne'li Kâmî ve Divânının Tenkitli Metni*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998.

¹⁴ Haluk İpekten ve diğerleri, *Tezkirelere Göre Divân Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1988, s. 327; Peremeci, *Edirne Tarihi*, s. 273-274.

¹⁵ İsmâil Belîğ, *Nuhbetü'l-âsâr li zeyl-i zübdetü'l-es'âr* (Haz: Abdülkerim Abdülkadiroğlu), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 1999, s. 473; Kehhâle, *Mu'cem*, C. I, s. 113; Tuman, *Tuhfe*, C. II, s. 1081; Sâlim, *Tezkire*, s. 674; Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediye*, C. I, s. 38; Peremeci, *Edirne Tarihi*, s. 274; Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, s. 332.

¹⁶ Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz*, C. II, bk. 562b.

¹⁷ Peremeci, *Edirne Tarihi*, s.274.

¹⁸ Sâlim, *Tezkire*, s. 674.

¹⁹ Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz*, C.II, bk. 562a.

²⁰ Vassâf, *Seffine*, C.III, bk. 156a.

yüyüp yetiştiğini, tahsil ettiğini, hatta Edirne vak'asında Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin nasıl öldürüldüğünü ondan öğrendiğimizi ifade etmekte²¹ fakat bu bahsin, Nazîr'in hangi eserinde geçtiğine dair bir bilgiye yer vermemektedir.

Nazîr İbrâhîm resmî eğitiminin yanı sıra gayr-ı resmî eğitime de devam etmiştir. Dönemin âlimlerinden dersler almıştır. Bunlardan bir tanesi *Rûhu'l-Beyân* adlı eseriyle tanınan ve daha çok Bursevî olarak bilinen meşhûr âlim ve şâir, Aydoslu İsmail Hakkı Efendi (ö. 1137 / 1725)'dir.²² İsmail Hakkı Efendi'nin Edirne'ye gelişini fırsat bilen Nazîr İbrâhîm, bu büyük âlimle görüşmüş ve kendisinden epeyce dersler almıştır.²³

Nazîr İbrâhîm Edirne'de tahsilini tamamladıktan sonra bir müddet müderrislik yapmış²⁴ ardından Edirne mahkemesinde katiplik görevine başlamış²⁵ daha sonra da kadı ve kadı nâibi²⁶ olarak birkaç yerde görev almıştır.²⁷ Katiplik görevine başlama kadar hangi medresede müderrislik yaptığı hususunda herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Ayrıca onun Edirne mahkemesinde katiplik yaptığı bilgisinden başka, katiplik mesleğini ne kadar süre icra ettiği hususunda bir bilgi yoktur.

Nazîr İbrâhîm'in Babaeski, Tekirdağ, Mısır ve Eski Zağra'da kadılık, Kesriye kasabasında ise kadı nâibliği yaptığı kaynaklarda ifade edilmektedir.²⁸ Bu rivayetlerden bazıları da kesinlik arz etmemektedir. Babaeski'de kadılık yaptığı bilgisine muhalif olarak *Dîvân*'ında "Baba Eskisinde nâib iken"²⁹ ve "Baba-yı Atıkde nâib

²¹ Peremeci, *Edirne Tarihi*, s. 274.

²² Bursalı İsmail Hakkı için bkz: M. Murat Yurtsever, *İsmail Hakkı Bursevî Dîvan*, Arasta Yay., Bursa 2000; Ali Namlı, *İsmail Hakkı Bursevî, Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, İnsan Yay., İstanbul 2001.

²³ Peremeci, *Edirne Tarihi*, s. 274; Canım, *Edirne Şairleri*, s. 409.

²⁴ *Dîvân*'daki "Berâ-yı Azm-i İmtihân ilâ-Huzûr-ı Kâdî-i Rumelî" şeklinde başlık taşıyan gazel bu müderrislik için Rûmeli Kazaskeri huzurunda yapılan imtihanı tarif ediyor olmalıdır. Nazîr İbrâhîm, *Dîvân*, bk. 60b.

²⁵ Sâlim, *Tezkire*, s. 674; Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz*, C.II, bk. 562a; Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, s. 332; Atilla Özkırmımlı, "Nazira", *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, Cem Yay., C.IV, İstanbul 1984, s. 899.

²⁶ Nâib kelimesi, birkaç anlamda kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi: Kazaskerin vekili anlamındadır. Bu anlama göre bütün kadılar nâibdir. İkincisi: Kadı tarafından tayin edilen bilirkişilerin başına kadı adına o işi yürütmek için atanan kadı vekili anlamındadır. Üçüncüsü: Kadının yerine görev yapan kadı vekili anlamındadır. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., C.II, İstanbul 1993, s. 644. Ayrıca kadı nâibliği için bkz: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara 1984, s. 117.

²⁷ Vassâf, *Sefîne*, C.III, s. 156; "Nazira" *TDEA*, Dergah Yay., C.VI, İstanbul 1986, s. 542.

²⁸ Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz*, C.II, bk. 562a; Peremeci, *Edirne Tarihi*, s. 274; Canım, *Edirne Şairleri*, s. 409.

²⁹ Nazîr İbrâhîm, *Dîvân*, bk. 73a.

iken Sezâî Efendi hazretlerine tahrîr olındı."³⁰ şeklindeki gazel başlıkları böyle bir bilginin ihtiyatla karşılanmasını zorunlu hale getirmiştir. Yine biyografik kaynaklarda yer almayan ancak, Dîvân'daki bir gazel başlığından anlaşılan bir başka görevi, bugün Romanya sınırları içinde kalan ve Braila adıyla bilinen İbrail şehri kadı naibliğidir. Bu hususu ortaya koyan gazel başlığı da şu şekildedir: "Mahrûse-i İstanbuldan İbrâil niyâbetiyle Edirne'ye gelüp İbraile azîmetümde inşâd olındı."³¹

Öte taraftan sadece bir kaynaktan, Bursalı Mehmet Tâhir'in *Osmanlı Müellifleri*'nde Nazîr İbrâhîm'in Bağdat kadılığına dair bir rivayete rastlanılmaktadır. Kanaatimizce Bursalı Mehmet Tahir, Nazîr İbrâhîm ile Bağdat kadılığı yapan ve burada medfûn vezirlerin hayat hikayelerinin anlatıldığı *Tuhfetü'l-Vüzerâ* adlı eserin sahibi, Nazîr İbrâhîm'in amcası Kâmi Mehmed Efendi'yi birbirine karıştırmış ve Nazîr İbrâhîm'i Bağdat kadılığı yapmış gibi göstermiştir.³² Yine kaynakların verdiği Nazîr'in Mısır kadılığı yaptığına dair bilgi de üzerinde şüphelerin olduğu bir bilgidir. Çünkü Nazîr İbrâhîm'in Mısır'a kadı tayin edilmesi, Osmanlı kadı teşkilatının işleyişi bakımından ters bir durumdur. Nazîr İbrâhîm Rumeli kazaskerinin defterine kayıtlı bir kadıdır ve bu tür şahısların, teşkilat işleyişi gereği, Mısır kadısı olamayacakları ifade edilmektedir.³³

Nazîr İbrâhîm'in Kazaskerlik yaptığını îmâ eden bazı bilgiler de mevcuttur. "eşrâf-ı kuzât-ı askerîden İbrâhîm Nazîr Gülşeni..."³⁴ ve "kuzât-ı asâkirden kudvetü's-şuara İbrâhîm Nazîrâ sahn-ârâ cenâblarına..."³⁵ şeklindeki ifadeler bu kabildendir. Zira bu hususta yeterli tarihî veriler olmadığı gibi, ayrıntılı listeler veren bazı kaynaklarda devrin kazaskeri arasında Nazîr İbrâhîm'in ismine de rastlanmamaktadır.³⁶ Bu gerekçelerden dolayı bu tür haberlerin de ihtiyatla karşılanması gerektiği inancındayız.

³⁰ Nazîr İbrâhîm, *Dîvân*, bk. 118a-118b.

³¹ Nazîr İbrâhîm, *Dîvân*, bk. 116b.

³² Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, C.II, s. 46.

³³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilâtı*, s. 91.

³⁴ Nazîr İbrâhîm, *Beyân-ı Tarikat-ı Gülşeni*, Millet Ktp, Ali Emîri, Yz no: 888, bk. 1a. (Eser Himmet Konur tarafından yayımlanmıştır. Bkz: Himmet Konur, "Gülşenîliğe Dair Bir Eser: Nazîr İbrâhîm'in Beyân-ı Tarikat-ı Gülşeni'si", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl:1, Sayı:3, Ankara Nisan 2000, s. 65-79).

³⁵ Hasan Sezâî, *Mektûbât*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1289, s. 103. (Eser Himmet Konur tarafından yayımlanmıştır. Bkz: Himmet Konur, *Hasan Sezâî ve Mektupları İşığında Tasavvuf Hayatı*, Tıbyan Yay., İzmir 2003).

³⁶ Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, Ötüken Yay., C.X, İstanbul 1978, s. 247-254.

Yine kaynakların üzerinde ittifak ettiği bir başka husus, Nazîr İbrâhîm'in Gülşeniyye tarîkatına bağlı oluşudur. Gülşeniyye³⁷ tarîkatı, Türkler tarafından benimsenen Halvetiyye³⁸ tarîkatının bir koludur. Başta pîr-i tarîkat Şeyh İbrâhîm-i Gülşenî (ö. 940 / 1534)³⁹ olmak üzere müntesipleri arasından pek çok şâir yetişmiştir.⁴⁰ Bunlardan bir tanesi de Nazîr İbrâhîm-i Gülşenî'dir. Nazîr İbrâhîm-i Gülşenî, aile efrâdının tamamının bu tarîkate bağlılığı nedeniyle Gülşeniyye muhîti içerisinde doğmuş, ona intisap etmiş ve o şekilde vefat etmiştir. Nitekim dedesi Şeyh İbrâhîm-i Gülşenî, pîr-i tarîkat İbrâhîm-i Gülşenî'ye muhabbetini onun adını kullanmak suretiyle ifade etmiş bir şahsiyettir. Babası Müderris Hacı Mustafa Efendi de babası gibi Gülşeniyye tarîkatına mensup bir ilim adamıdır. Bazı kaynaklarda kendisinden tarîkatçı⁴¹ olarak bahsedilen⁴² Müderris Hacı Mustafa Efendi, Âşık Efendi Zaviyesi'nde mihrab önünde medfûndur. Otuz yıl irşad görevinde bulunmuştur. O zaman Hasan Sezâî-i Gülşenî (ö. 1151 / 1738)⁴³ meşhûr olduğu için

³⁷ Geniş bilgi için bkz: Harîrî-zâde Kemaleddîn, *Tıbyânu vesâilî'l-hakâik fî beyân-ı selâsili't-tarâik*, Süleymâniye Ktp., Fatih, Yz no: 430-432, C.III, yk. 86a-90a; Sadık Vicdânî, *Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye'den Halvetiyye*, İstanbul, 1338-1341 s. 48-50; Mustafa Kara, "Gülşeniyye", *D.İ.A.*, C.XIV, İstanbul 1996, s. 256-259; Kasım Kufralı, "Gülşeniyye", *İ.A.*, MEB Yay., C.IV, İstanbul 1977, s. 535-536; Yaşar Kutluay, "Gülşenilik" *Türk Ansiklopedisi*, MEB Yay., C.XVIII, İstanbul 1970, s. 154-155.

³⁸ Halvetîlik için bkz: Rahmi Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetiler*, Petek Yay., İstanbul 1984; Abdülbâki Gölpinarlı, "Halvetiyye", *Türk Ansiklopedisi*, MEB Yay., C.XVIII, Ankara 1970, s. 420-423; Mustafa Aşkar, "Bir Türk Tarîkatı olarak: Halvetiyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlîli", *AÜİFD*, Ankara 1999, Sayı: XXXIX, s. 535-563; Hans Joachim Kissling, "Halvetî Tarikati-I", (Çev: Mehmet Serhan Tayşi), *Bilim ve Sanat Vakfı Bülteni*, Yıl:5, Sayı:33, Kasım-Aralık-Ocak, İstanbul 1993 / 1994; Hans Joachim Kissling, "Halvetî Tarikati-II", (Çev: Mehmet Serhan Tayşi), *Bilim ve Sanat Vakfı Bülteni*, Yıl:5, Sayı: 33, İstanbul Şubat 1994, s. 31-32.

³⁹ Geniş bilgi için bkz: Mahmud Cemâleddin Hulvî, *Lemazât-ı Hulviyye ez Lemeât-ı Ulviye*, MÜİF Yay., İstanbul 1993; Muhyî-yi Gülşenî, *Menâkıb-ı İbrahim-i Gülşenî*, (Haz: Tahsin Yazıcı), TTK Yay., Ankara 1982; Himmət Konur, *İbrahim-i Gülşenî Hayatı, Eserleri, Tarikati*, İnsan Yay., İstanbul 2000; Nihat Azamat, "İbrahim-i Gülşenî", *D.İ.A.*, C:XXI, İstanbul 2000, s. 302.

⁴⁰ Geniş bilgi için bkz: Mustafa İsen, "Dîvân Şairlerinin Tasavvuf ve Tarikat İlişkileri" *Millî Eğitim*, Sayı:84, Ankara 1989, s. 21-27; Ali Öztürk, *XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003.

⁴¹ Bu tâbir, Mevlevî tâbiridir. Tarîkate yeni girenlere, tarîkat usûl ve erkânını öğretmekle görevli bulunan dedeye tarîkatçı denir. Buna piş-kadem veya ser-tarîk de denir. Çelebi Efendi'nin yardımcısı makamındadır. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yay., Ankara 1997, s. 688; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.III, s. 409.

⁴² Nazîr İbrâhîm, *Beyân-ı Tarîkat-ı Gülşenî*, yk. 3a.

⁴³ Hasan Sezâî için bkz: Ali Rıza Özüygün, *Hasan Sezâyî'nin Hayatı Edebi Kişiliği, Eserleri, Dîvânının Tenkitli Metni ve İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1999; Muhittin Pektaş, *Sezâyî (Cabi Hasan Dede), Hayatı*,

pek meşhûr olamamış,⁴⁴ Hasan Sezâî'nin şöhretinin gölgesinde kalmıştır. Nazîr'in amcası Kâmî Mehmed Efendi de Gülşeniyye tarikatına intisap etmiş bir devlet adamıdır.

Nazîr İbrâhîm'in tasavvufî hayatında Gülşeniyye büyüklerinden hem La'î Mehmed Fenâî Efendi (ö. 1112 / 1700)'nin hem de Hasan Sezâî-i Gülşenî'nin önemli bir yeri vardır. Önce Fenâî Efendi ardından Hasan Sezâî, Nazîr İbrâhîm'e şeyhlik yapmıştır. La'î Mehmed Fenâî Efendi aynı zamanda Nazîr'in babaannesinin amcasıdır.⁴⁵ Fenâî Efendi Şabaniyye, Gülşeniyye, Uşşâkiyye, Sünbüliyye ve Nakşibendiyye tarikatlarından icâzetli bir şeyh⁴⁶ olup, Hasan Sezâî Efendi'den Nazîr İbrâhîm'i yetiştirmesini istemiş, o da otuz üç yıl boyunca bu yolda gayret göstermiştir.⁴⁷ Hüseyin Vassâf bu bilgiden farklı olarak, Nazîr İbrâhîm'in La'î Mehmed Fenâî Efendi'nin ardından bir müddet babası Müderris Hacı Mustafa Efendi'ye intisap ettiğini ileri sürmektedir.⁴⁸ Bu hususta Nazîr İbrâhîm'in *Beyân-ı Tarikat-ı Gülşenî* adlı eserinde geniş bilgiler verilmektedir.

Her iki rivayette de La'î Mehmed Fenâî'nin Nazîr İbrâhîm'in tasavvufî hayatında önemli bir payının olduğu görülmektedir. O, Nazîr İbrâhîm'in yetişmesine büyük katkısı olan bir şahıstır. Nazîr İbrâhîm de ona karşı duyduğu derin saygı ve sevgiyi Dîvân'ında pek çok yerde dile getirmiştir. Ondan el aldığını⁴⁹ va'z u nasihatler dinlediğini, ona hizmette bulunduğunu dile getirmiştir.

Nazîr'in hayatındaki bir başka önemli şahsiyet yukarıda belirtildiği gibi Hasan Sezâî-i Gülşenî'dir. Başta yukarıda bahsi geçen Nazîr İbrâhîm'in eseri olmak üzere Hasan Sezâî-Nazîr İbrâhîm ilişkisini ifade eden pek çok tarihî bilgi mevcuttur. Nazîr İbrâhîm ve Hasan Sezâî birbirlerinden uzakta oldukları zaman mektup yoluyla haberleşmişler, Hasan Sezâî bu mektuplarında Nazîr İbrâhîm'e

Eserleri, Edebi Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2000; Necdet Şengün, *Hasan Sezâyî-i Gülşenî ve Eserlerindeki Dini Edebî Muhtevâ*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2001.

⁴⁴ Vassâf, *Sefîne*, C.III, bk. 129b.

⁴⁵ Nazîr İbrâhîm, *Beyân-ı Tarikat-ı Gülşenî*, bk. 6a-6b.

⁴⁶ Harîrî-zâde, *Tıbyan*, C.II, bk. 126b-127a; Nazîr İbrâhîm, *Beyân-ı Tarikat-ı Gülşenî*, bk. 8a; Yine bu hususta Nazîr İbrâhîm'in hem *Dîvân*'ında hem de *Beyân-ı Tarikat-ı Gülşenî*'sinde 6-7 bentlik bir murabba vardı. Aynı hususu dile getiren bu şiir: Nazîr İbrâhîm, *Dîvân*, bk. 19b-20a'dadır ve "Azizim Ammim Hazret-i La'î Efendi Hazretlerinin Mücâz Oldukları Tarikat-ı Aliyye Beyânındadır." başlığını taşımaktadır. Bu başlık *Beyân-ı Tarikat-ı Gülşenî* adlı eserde 7b'de bulunan şiirde yoktur. Bu başlık dışında her iki şiir arasında bir takım farklılıklar da söz konusudur. *Beyân-ı Tarikat-ı Gülşenî* adlı eserdeki murabba 7 bend iken *Dîvân*'daki şiir 6 benddir.

⁴⁷ Nazîr İbrâhîm, *Beyân-ı Tarikat-ı Gülşenî*, bk. 8a.

⁴⁸ Vassâf, *Sefîne*, C.III, bk. 157a.

⁴⁹ Tasavvufta "el almak" deyimini bir kişiye intisap etmek anlamına gelir. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul 1977, s. 166.

"canımdan azizim, oğlum" şeklinde hitap etmiştir.⁵⁰ Nazîr İbrâhîm ise Hasan Sezâî'ye pek çok mektup yazmıştır. Nazîr İbrâhîm'in *Mecmûa-i Mekâtib* adlı eseri hakkında bilgi veren Bursalı Mehmet Tâhir, eser hakkında "büyük kısmı Sezâî hazretleriyle olan mektuplarını ihtiva eder." demektedir.⁵¹ Fakat bu esere ulaşamadığından onun, şeyhi Hasan Sezâî'ye kaç adet mektup yazdığı ve bu mektupların mahiyetinin ne olduğu tesbit edilememiştir.

Yine Nazîr İbrâhîm, *Dîvân*'ında Hasan Sezâî'ye ait seksen bir adet gazeli tahmîs etmiş, kimi zaman bulunduğu yerden şeyhine gazeller yazarak göndermiş ve bu şiirlere "Baba-yı Atıkde nâib iken Sezâî Efendi hazretlerine tahrîr olındı"⁵² gibi başlıklar atmıştır. Bu şiirlerden birinde Hasan Sezâî'ye olan intisabını açıkça ifade etmiştir:

Geçdi cāndan irdi cānāna Nazîr
Oldı fānî ol beķāyı buluben

Mürşidi Şeyh Sezâîdür anuñ
Gülşenîdür gülşen içre oldı şen⁵³

Gülşeniyye tarikatı daha sonra Hâletiyye ve Sezâiyye olmak üzere iki kola ayrılmıştır.⁵⁴ Nazîr İbrâhîm, Sezâiyye kolunun piri kabul edilen Hasan Sezâî'ye bağlı olması hasebiyle Sezâiyye tarikatı müntesibi olarak da kabul edilebilir. Fakat o Sezâîliğinden ziyade Gülşenîliğine vurgu yapmıştır. Çünkü Nazîr İbrâhîm'in yaşadığı dönemde henüz Sezâîlik tesis edilmemiştir. Nazîr İbrâhîm, Gülşenî olduğunu *Dîvân*'ının pek çok yerinde dile getirmiştir. Mahlasıyla tarikatını birlikte zikrederek Nazîr-i Gülşenî tâbirini sık sık kullanmıştır.

Vişâl-i yâredür ancak temeyyül-i kalbüm
Nazîr-i Gülşenîyem gülşen-serâ nedür bilmem⁵⁵

Gülşenî hazretinüñ bendesiyem çünkü Nazîr
Gülşen-i vahdete bir bülbül-i nālân olsam⁵⁶

⁵⁰ Hasan Sezâî, *Mektubat*, s. 103; Konur, *Hasan Sezâî ve Mektupları Işığında Tasavvuf Hayatı*, s. 203.

⁵¹ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, C.II, s. 47.

⁵² Nazîr İbrâhîm, *Dîvân*, bk. 118b.

⁵³ Nazîr İbrâhîm, *Dîvân*, bk. 126a.

⁵⁴ Bu iki tarikat için bkz: Sadık Vicdânî, *Tomâr*, s. 50-54.

⁵⁵ Nazîr İbrâhîm, *Dîvân*, bk. 122a. (İkinci mısraın vezni bozuktur.)

Hüseyin Vassâf, Nazîr İbrâhîm'i Hasan Sezâî'nin halifeleri arasında sayarken,⁵⁷ Hasan Sezâî'nin Süleymaniye Kütüphânesi Hâlet Efendi 201 numarada kayıtlı yazma *Mektûbât*'ının sonunda verilen listede (197a) Nazîr İbrâhîm'in ismine rastlanmaz. Üstelik onun şeyhinden hilafet-nâme aldığına dair kesin bir bilgi de yoktur. Dolayısıyla Nazîr, önemli bir kısmını kadılık ve kadı nâibliği görevleriyle geçirdiği hayatının hangi safhasında şeyhlik yaptığı sorusunun cevabını vermek mümkün olmamaktadır. Kanaatimizce onun şeyh kimliğinden ziyade, bir âlim olarak tanınmış olması daha muhtemeldir. Nitekim XVIII. yüzyıl tasavvufu üzerine çalışma yapan Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf [18.Yüzyıl]* adlı eserinin sonunda verdiği XVIII. yüzyılda yaşayan şeyhlerin listesi içerisine Nazîr'i katmamış, ona bir başka yerde, XVIII. asırda tarikat ehli âlimler başlıklı listede yer vermiştir.⁵⁸ Nazîr İbrâhîm'in daha önce kadılık yaptığı Eski Zağra yakınlarındaki Erkeri Kesri köyünde yaptırdığı hânîkâhta irşad vazifesini bir müddet devam ettirdiği varsayılabilir. Fakat kaç tane mürîdinin olduğu, yetiştirdiği halifelerinin kimler olduğu gibi sorular kaynaklarda da cevap bulmayan sorulardır.

Rivayetlere göre Nazîr İbrâhîm 1188 / 1774 yılında vefat etmiştir. Tesbit edebildiğimiz kadarıyla onun vefatına şâiri belli olmayan iki tarih düşürülmüştür. Bunlardan birincisi "*Nazîrâ-yı Edîb*" terkîbidir. Diğeri ise *Hediyyetü'l-Ahbâb* adlı eserin başındaki "*Hâtîme-i ulemâ*" terkîbidir.

Nazîr İbrâhîm'in nerede vefat ettiği ve kabrinin nerede olduğu hususlarında da kaynaklarda sağlam bir bilgiye rastlanamamıştır. Fakat bu husustaki rivayetlerin üç yeri işaret ettiği görülür. Bunlar Edirne, Kesriye'ye bağlı Horpeşte ve Eski Zağra yakınlarındaki Erkeri Kesri'dir. Ayvansarâyî, Edirne'de vefat ettiğini ileri sürerken,⁵⁹ diğer bazı kaynaklar hem bu rivayeti aktarır hem de Eski Zağra ve Horpeşte olabileceği yönünde görüş bildirmişlerdir. Osman Nûri Peremeci, onun Eski Zağra'da vefat ettiğini ileri sürmektedir.⁶⁰

Kanaatimizce Nazîr İbrâhîm emeklilikten sonra son görev yeri olan Eski Zağra'ya bağlı Erkeri Kesri köyüne yerleşmiş, ılıcaları ile meşhûr bu köyde - ki kaynaklarda bazen kasaba olarak da zikredilmektedir - bir hanîkâh yaptırarak ömrünün geri kalan kısmını

⁵⁶ Nazîr İbrâhîm, *Dîvân*, bk. 116a.

⁵⁷ Vassâf, *Sefîne*, C:III, bk. 157a.

⁵⁸ Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf [18.yüzyıl]*, İnsan Yay., İstanbul 2003, s. 743.

⁵⁹ Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, *Vefayât-ı Ayvansarâyî*, Süleymâniye Ktp, Esad Efendi, Yz no: 1375, bk. 86a.

⁶⁰ Peremeci, *Edirne Tarihi*, s. 274.

burada irşad faaliyetiyle geçirmiştir. Seksen yıllık ömrünü tamamlayarak burada vefat etmiş ve buraya defnedilmiştir. Nitekim hayatının son safhalarında buradan ayrılıp başka bir yere gittiğini gösteren bir bilgi yoktur. Dolayısıyla hayatını burada tamamlamış ve burada vefat etmiş olması en kuvvetli ihtimaldir. Mezarının da burada aranması gerektiği kanaatini taşıyoruz.

B. RİSÂLE-İ EHÂDÎS-İ ERBAİN-İ SÜLÂSİYYE

Bursalı Mehmet Tahir'in, Nazîr İbrâhîm'in eserleri arasında gösterdiği bu eser,⁶¹ *Sefîne*'de *Risale-i Ehâdîs-i Erbaîn* adıyla kaydedilmiştir.⁶² Her iki kaynakta da isimlerinin zikrinden başka eser hakkında bilgi verilmemiştir. Diğer bibliyografya kitaplarında ise eserin adı bile geçmemektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye'de bulunan el yazması eser kütüphanelerinde eserin herhangi bir nüshası da tesbit edilememiştir.

Fakat katalog taramalarımız sırasında Nazîr İbrâhîm'e ait *İddetü ehâdîs* adıyla Gazi Hüsrev Begova Biblioteka, Saraybosna, Yazma no: 4253'de bir eserin kayıtlı olduğu görülmüş ve bu eser elde edilmiştir. Eserin ilk varakının sağ üst köşesine mürekkepli kalemle daha sonradan yazıldığını sandığımız *İddetü ehâdîs* ifadesi, kataloglarda eserin adı olarak gösterilmiştir. Daha sonraki bir tarihte belki de kütüphânedeki eserlerin tasnîfi sırasında eserin bazı hadîsleri ihtivâ ettiği, eseri tasnîf eden kişi tarafından görülmüş ve "birkaç hadîs" anlamına gelecek şekilde "*İddetü ehâdîs*" adı konulmuştur. Nazîr İbrâhîm eserin kendisine âidiyetini hâtime kısmında dile getirmekteyse de, eserin adı hususunda her hangi bir bilgi vermemektedir. Bu eser manzûm bir eserdir. Her ne kadar eserin başlığında risâle kelimesi geçse ve bu husus mensûr bir eser çağrışımı yapsa da *Risale-i Ehâdîs-i Erbaîn-i Sülâsiyye* ile adı geçen eserin aynı eser olması gerekir. Bunu destekleyen bazı bulgular mevcuttur. Öncelikle elimizdeki eser bir kırk hadîstir ve her hadîs üç kelimededen müteşekkil kısa ifadelerden oluşmaktadır. Yine her bendde üç mısra bulunmaktadır. Her hadîsin üç kelimededen oluşması ve her bendin üç mısradan müteşekkil oluşu, eserin adında geçen "*sülâsiyye*" ibaresine de ışık tutmaktadır.

Elimizdeki eser, Arapça dört varaklık küçük bir eserdir. Edebiyatımızdaki kırk hadîs geleneğinin değişik bir versiyonu konumdadır. Zira eserde her beyitte Hz peygamberin isimlerinden bir iki ismi kafiyeli olarak dile getirildikten sonra bir hadîs zikredilmiştir.

⁶¹ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, C.II, s. 45.

⁶² Vassaf, *Sefîne*, C.III, bk. 157a.

Bu yönüyle eser, bir esmâ-i nebî⁶³ özelliği de taşımaktadır. Burada kullanılan esmâ-i nebîler ile Nazîr'in *Muammeyât-ı Manzûme*⁶⁴ adlı eseri içerisindeki esmâ-i nebîler arasında da paralellik vardır. Eser kırk adet hadîsi muhtevîdir; tabîî olarak kısa hadîsler seçilmiş ve hadîsler bir mısra olarak verilmiştir. Her bend (üçlük) kâle (Hz peygamber buyurdu, dedi) sözcükleriyle başlamaktadır.⁶⁵

Bize bir dostumuz tarafından gönderilen eserde varak numarası yoktur. Bu sebeple eserin müstakil bir eser olarak mı yoksa bir mecmûa içerisinde mi bulunduğu tesbit edilememiştir. Nazîr, eserin sonunda "...ve ene'l-faķîru İbrâhîm Nazîrâ el-Gülşeni ğafara'llâhu li..."⁶⁶ kaydıyla eserin kendisine âdiyetini ortaya koymaktadır. Eserde herhangi bir müstensih isminin bulunmayışı dolayısıyla eserin, Nazîr İbrâhîm'in kendi el yazısı olduğu da düşünülebilir. Eserde hamdele, salvele ve sebep-i telîf-i kitap bölümleri klasik tertibe aykırı olarak sonda bulunmaktadır. Bu bölümde Nazîr İbrâhîm eserin telif sebebi olarak, 1165 / 1751 senesinin 17 Muharrem'inde Hz peygamberi rüyasında gördüğünü ve Hz peygamberin kendisine "bir şeyleri bir araya getirmek istiyorsan onları ihtimamla birbirine ekle." dediğini, bunun üzerine *Câmiu's-Saġîr*'den hadîsleri topladığını ve ihvânın faydalanması için bu şekilde hadîsleri bir araya getirdiğini ifade etmektedir.

Eser dört varaklık küçük bir eser olup, dili Arapça'dır. Nesih yazı ile kaleme alınmıştır. Eser harekelidir. Eserde çok az sayıda hareke hatası da mevcuttur. Örneğin *aleyhi es-salâtü ve'z-ziyâdetü* şeklinde olması gereken ibare, *aleyhi es-salâtü ve'z-ziyâdeti* şeklinde; *Zikru Aliyyin ibâdetün* şeklinde olması gereken ibare, *Zikru Aliyyin ibâdeti* şeklinde harekelenmiştir. Bu tür hareke hatalarının bulunması, eserin daha sonradan başka biri tarafından harekelenmiş olabileceği ihtimalini gündeme getirmektedir. Bu çalışmamızda eserin hareke hataları düzeltilerek, en doğru şekilde okunmaya çalışılmıştır. Eserde her üçlük kendi arasında kafiyelenmiştir. Mısraların hiç birisi herhangi bir aruz veya hece ölçüsüne uymamaktadır.

⁶³ Esmâ-i Nebîler hakkında geniş bilgi için bkz: Emine Yeniterzi, "Divan Şiirinde Hz. Peygamber'in İsim ve Sıfatları, Esmâ-i Nebî", *Kutlu Doğum Haftası II (1-7 Ekim 1990)*, Ankara 1992, s. 87-100; Emine Yeniterzi, *Dîvân Şiirinde Na'tler*, T.D.V. Yay., Ankara 1993, s. 161-202; Naim Erdoğan, *Peygamberimizin Yüce Şahsiyeti ve İsimlerinin İzahı*, İstanbul, trz.

⁶⁴ Nazîr İbrâhîm'in *Muammeyât-ı Manzûme* adlı eseri *Dîvân*'ının Süleymâniye nüshasının baş tarafında, 3b-14a arasındadır.

⁶⁵ Nazîr İbrâhîm, *İddetü ehâdis*, Gazi Hüsrev Begova Biblioteka, Saraybosna, Yz no: 4253, yk. 2a. (Eserdeki varak numaraları tarafımızdan konulmuştur).

⁶⁶ Nazîr İbrâhîm, *İddetü Ehâdis*, yk. 4b.

Eserde tekrarlarla birlikte terkîb hâlinde kırk bir tane esmâ-i nebî ifade edilmiştir. Genellikle iki kelimededen müteşekkil tamlama şeklindeki bu tür ibâreler, Hz Peygamber'i niteledikleri için metinde baş harfleri büyük olarak yazılmıştır. Bu tamlamaların ikinci kelimeleri, genellikle Allâh teâlâyâ işaret etmektedir. Âlim olan Allâh'ın elçisi, Mü'min ismiyle müsemmâ Allâh teâlâ'nın sevgilisi, Kerîm olan Allâh'ın rasûlü gibi ifadelerin yanında; din sahibi, sünnet koyucu, ilimlerin merkezi ...vb. tamlamalarla Hz peygamber övülmüştür. Bu tamlamaları şu şekilde sıralamak mümkündür: Seyyidü'l-enâm (2 kez), Habîbü'l-A'lem, Sâhibü'l-muhâmid, Sâhibü'z-zuhûr, Sâhibü'd-dîn, Nebiyyü'l-a'lâ, Habîbü'l-Mü'min (2 kez), Nebiyyü'l-Mükerrrem, Kâşifü'l-'ummeti, Es'adü'l-enbiyâ, Habîbü'l-'Allâm, Tabîbü'l-kulûb, Nebiyyü'l-Muhtâr (2 kez), Rasûlü'l-Kerîm, Habîbü'l-Müste'ân, Sâhibü'l-'ibâdeti (2 kez), Şefîü'l-ümmeti, Mevridü'l-'ulûm, Nebiyyü't-Tabîb, Habîbü'r-Rezzâk, Nebiyyü'l-Mü'temen, Rasûlü'llâh, Mukîmü's-sünneti, Rasûlü'l-Müte'âl, Sâhibü's-sadakati, Sâhibü'n-nûr, Nebiyyü fa'rifû, Rasûlü'l-Mü'min, Münevvirü'l-hadakati, Rasûlü'l-Müste'ân.

Eserde esmâ-i nebîler kadar esmâ-i hüsnâların varlığı da söz konusudur. Metinde geçen esmâ-i hüsnâlar da şu şekildedir ve baş harfleri büyük yazılmıştır: Allâh, A'lem, Hâmid, Gafûr(2), Mü'min (3), Muheymin (3), Mun'am, Kibriyâ, 'Allâm, Matlûb, Kerîm, Müste'ân (2), Mennân, Hallâk (3), Ma'lûm, Tabîb, Mucîb, Rezzâk, İlâh, Müte'âl, Musaddik (2) ve Nûr.

Sonuç

Nazîr İbrâhîm-i Gülşenî, bir ilim adamı ve şâir olarak pek çok eser kaleme almış, fakat bu eserleri yeteri kadar neşv ü nemâ bulmamıştır. Bu makalede Nazîr İbrâhîm'in hayat hikayesi kısaca verilmiş ve unutulmaya yüz tutmuş bu eserlerinden biri olan *Risâle-i Ehâdîs-i Erbaîn-i Sülâsiyye* - nüshanın üzerine sonradan yazıldığını tahmin ettiğimiz kayda göre *İddetü ehâdîs* - adlı eseri incelenmiştir. Araştırmacıların eserden daha kolay yararlanabilmeleri için de bu kısa eserin metni makaleye dahil edilmiş ve eserde geçen hadîslerin kaynakları verilmiştir. Bu konu üzerinde yapılacak yeni çalışmalar, eserin adı ve her iki eserin aynılığı hususunda daha net şeyler söyleyebilmeyi mümkün kılacaktır. Fakat şu anda elimizde olan bilgi ve belgeler iki farklı esermiş gibi görünen eserin aynı eser olduğu yönündedir.

C. Metin

Bî'smi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm

1	Ḳāle Seyyidü'l-enâm
'Aleyhi's-şalâtü ve's-selâm
Es-selâmu ḳable'l-kelâm ⁶⁷	2	Ḳāle'l-İḥabîbü'l-A'lem
'Aleyhi's-şelâmü'l-mufahḥam
Efşû's-selâme teslemü ⁶⁸
3	Ḳāle Şāḥibü'l-muḥāmid
'Aleyhi taḥiyyetü'l-Ḥāmid
Riyāzü'l-cenneti el-mesācid ⁶⁹	4	Ḳāle Şāḥibü'z-zuhūr
'Aleyhi şalâtü'l-Ġafūr
Miftāḥu's-şalāti eṭ-ṭuhūr ⁷⁰
5	Ḳāle Şāḥibü'd-dîn
'Aleyhi şalâtü'l-vāridîn
Eş-şalātu 'imādu'd-dîn ⁷¹	6	Ḳāle'n-Nebiyyü'l-a'lā
'Aleyhi's-şalâtü'l-evlā
El-İslāmu ya'lū ve lā yu'lā ⁷²
7	Ḳāle İḥabîbü'l-Mü'min
'Aleyhi şalâtü'l-Müheymin
El-Mü'minü mir'ätü'l-mü'min ⁷³	8	Ḳāle'n-Nebiyyü'l-mükerrrem
'Aleyhi şalâtü'l-Mün'ām
El-Müslimü mir'ätü'l-müslim ⁷⁴

⁶⁷ Es-selâmu ḳable'l-kelâm: Selâm kelimadan öncedir. Tirmizî, İbn İsâ Muhammed b. İsâ, *Sünenü't-Tirmizî*, Çağrı yay., İstanbul 1992, İsti'zân 11, V, 59, no: 3699.

⁶⁸ Efşû's-selâme teslimü: Selâmi yayınız selâmet bulunuz. Hadîsin "İfşâu's-selâmi" ve "Efşû's-selâme beyneküm" şeklinde farklı formları da vardır. Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-sahîh*, Çağrı yay., İstanbul 1992, Nikâh 71, VI, 143; Eşribe 38, VI, 251; İsti'zân, 8, VII, 127; Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as, *Sünenü Ebî Dâvûd*, Çağrı yay., İstanbul 1992, Edeb, 131, V, 378, no: 5193; Tirmizî, *Sünen*, Et'ime 45, IV, 286, no: 1854; Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesâî*, Çağrı yay., İstanbul 1992, Cenâiz 53; IV, 54, no: 1937; İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd, *Sünenü: İbn Mâce*, Çağrı yay., İstanbul 1992, Edeb 11, II, 1217, no: 3692; Dârimî, Muhammed Abdullah Abdurrahman, *Sünenü'd-Dârimî*, Çağrı yay., İstanbul 1992, İsti'zân, 4, II, 586, no: 2635.

⁶⁹ Riyāzü'l-cenneti el-mesācid: Mescidler cennet bahçeleridir. Tirmizî, *Sünen*, Da'vât, 82, V, 532, no: 3509; Celâleddîn es-Suyûtî, *Câmiu'l-ehâdis*, (Haz: Abdülhalîm Memdûh) Mısır 1984, IV, 239, no: 12596.

⁷⁰ Miftāḥu's-şalāti eṭ-ṭuhūr: Temizlik namazın anahtarıdır. Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, Çağrı yay., İstanbul 1992, III, 45, 330.

⁷¹ Eş-şalātu 'imādu'd-dîn: Namaz dinin direğidir. Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ ve muzilü'l-ilbâs 'amme's-tehara mine'l-ehâdisi 'alâ elsineti'n-nâs*, Dâr-ı İhyâü't-türâsi'l-arabî, Beyrut 1352, II, 31, no: 1621; Celâleddîn es-Suyûtî, *Câmiu's-sağîr fî ehâdisi'l-beşîri'n-nazîr*, ırz., trz., II, 60.

⁷² El-İslāmu ya'lū ve lā yu'lā: İslam yücedir. Hiçbir şey ondan daha yüce olamaz. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 127, no: 362; Suyûtî, *Câmiu's-sağîr*, I, 307.

⁷³ El-Mü'minü mir'ätü'l-mü'min: Mü'min mü'minin aynasıdır. Ebû Davûd, *Sünen*, Edeb 49, V, 217, no: 5918; Tirmizî, *Sünen*, Birr, 18, IV, 376, no: 1929.

⁷⁴ El-Müslimü mir'ätü'l-müslim: Müslüman Müslümanın aynasıdır. Yukarıdaki hadîsin farklı bir versiyonudur.

<p>9 Kāle Ḥabîbü'l-Mü'min
‘Aleyhi şalâtü'l-Müheymin
Eş-şalātu nûru'l-mü'min⁷⁵</p>	<p>10 Kāle Kāşifü'l-‘ummeti
‘Aleyhi şalâtü'l-ümmeti
Ed-du‘âu miftāḥu'r-raḥmeti⁷⁶</p>
<p>11 Kāle Es‘adü'l-enbiyâi
‘Aleyhi şalâtü'l-Kibriyâi
Ed-du‘âu yeruddu'l-belâi⁷⁷</p>	<p>12 Kāle Ḥabîbü'l-‘Allâm
‘Aleyhi't-taḥiyyetü ve's-selâm
Küllü müskirin ḥarâm⁷⁸</p>
<p>13 Kāle Ṭabîbü'l-ḳulûb
‘Aleyhi şalâtü'l-Maḳlûb
El-istiğfâru memḥâtün li'z-zünüb⁷⁹</p>	<p>14 Kāle'n-Nebiyü'l-Muḥtâr
‘Aleyhi şalâtü'l-aḥyâr
Lâ kebîrate me‘a'l-istiğfâr⁸⁰</p>
<p>15 Kāle'r-Rasûlü'l-Kerîm
‘Aleyhi'ş-şalâtü ve't-teslîm
Lâ yedḥulü'l-cennete illâ raḥîm⁸¹</p>	<p>16 Kāle Ḥabîbü'l-Müste‘ân
‘Aleyhi şalâtü'l-Mennân
Lâ yuḥavvifu ḳâri'u'l-Ḳur‘ân⁸²</p>

⁷⁵ Eş-şalātu nûru'l-mü'min: Namaz mü'minin nûrudur. Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, Çağrı yay., İstanbul 1992, Tahâret 1, I, 203 no: 1; Tirmizî, *Sünen*, Da'vât, 85, V, 536, no: 3517; Nesâî, *Sünen*, Zekât, 1, V, 6, no: 2435; İbn-i Mâce, *Sünen*, Tahâret, 5, I, 102, no: 280; Dârimî, *Sünen*, Vuzû', 2, I, 132, no: 659; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 342-344.

⁷⁶ Ed-du'âu miftâḥu'r-raḥmeti: Dûa rahmetin anahtarıdır. Hadîs "ve'l-vuzû'u miftâḥu'ş-şalâti ve'ş-şalâtü miftâḥu'l-cenneti" "abdest namazın anahtarıdır. Namaz da cennetin anahtarıdır" şeklinde devam etmektedir. Suyûtî, *Câmiu's-sağîr*, I, 418.

⁷⁷ Ed-du'âu yeruddu'l-belâi: Dûa belayı defeder. Suyûtî, *Câmiu's-sağîr*, I, 419.

⁷⁸ Küllü müskirin ḥarâm: Sarhoşluk veren herşey haramdır. Müslim, *Sahîh*, Eşribe 73-75, II, 1587-88; Buhârî, *Sahîh*, Edeb, 80, VII, 101; Ebû Davûd, *Sünen*, Eşribe, 5, IV, 85, no: 3679; Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ*, Çağrı yay., İstanbul 1992, Zahâyâ, 8, II, 485; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 125, no: 1992.

⁷⁹ El-istiğfâru memḥâtün li'z-zünüb: İstiğfâr günahları siler. Deylemî, Ebû Şucâ' Şireveyh, *el-Firdevs bi-me'sûri'l-hitâb*, Beyrut 1986, I, 124, no: 428.

⁸⁰ Lâ kebîrate me‘a'l-istiğfâr: İstiğfâr eden kimsenin büyük günahı yoktur. Hadîsin başı "Lâ şağîrate me‘a'l-işrâr" "İsrarcı olmayan kimsenin küçük günahı yoktur" şeklindedir. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 363, no: 3071, 3074.

⁸¹ Lâ yedḥulü'l-cennete illâ raḥîm: Cennete ancak merhametli olanlar girer. Hadîs bu formuyla kaynaklarda geçmektedir. Fakat buna yakın bir şekilde "Lâ yedḥulü'l-cennete men kâne fî ḳalbihî mişḳâle ḥabbetin min kibrin" "Kalbinde zerre kadar kibir olan cennete giremez" formuyla geçmektedir. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 372, no: 3117.

⁸² Lâ yuḥavvifu ḳâri'u'l-Ḳur‘ân: Kur‘ân okuyan kimse korkudan emin olur. Hadîs kaynaklarda "Lâ yuḥaraku ḳâri'u'l-Ḳur‘ân" "Kur‘ân okuyan kimseyi cehennem ateşi yakmaz" şeklinde geçmektedir. Suyûtî, *Câmiu's-sağîr*, II, 452.

- 17 Kāle Şāhibü'l-‘ibādeti
‘Aleyhi’t-tahîyyetü ve’z-ziyādetü
Eş-şumtu erfa‘u’l-‘ibādeti⁸³
- 19 Kāle Şāhibü’s-sünneti
‘Aleyhi’t-tahîyyetü ve’l-minnetü
Lā tağzab ve leke’l-cennetü⁸⁵
- 21 Kāle Şāhibü’l-fellāh
‘Aleyhi eiyabü’r-riyāh
İltemisü er-rızka bi’n-nikāh⁸⁷
- 23 Kāle Şefiü’l-mahşer
‘Aleyhi şalātü’l-beşer
Zinā’l-‘ayneyni en-nazar⁸⁹
- 25 Kāle Mevridü’l-‘ulüm
‘Aleyhi şalātü’l-ma‘lüm
Sü’ü’l-hulķı şu’mün⁹¹
- 18 Kāle Şefiü’l-ümmeti
‘Aleyhi’s-şalātü ve’r-raḫmetü
Er-rifķu re’sü’l-hikmeti⁸⁴
- 20 Kāle Şāhibü’l-aḫlāk
‘Aleyhi şalātü’l-İjallāk
Ebğazu’l-helāli eī-ṭalāk⁸⁶
- 22 Kāle Seyyidü’l-enām
‘Aleyhi’t-tahîyyetü ve’s-selām
Zinā’l-lisāni el-keleām⁸⁸
- 24 Kāle Şāhibü’l-aḫlāk
‘Aleyhi şalātü’l-İjallāk
Bu’iştü bi-mekārimi’l-aḫlāk⁹⁰
- 26 Kāle’n-Nebiyyü’t-Ṭabīb
‘Aleyhi şalātü’l-Mucīb
El-miskü eiyabü’t-ṭīb⁹²

⁸³ Eş-şumtu erfa‘u’l-‘ibādeti: Susmak en makbul ibadettir. Suyûtî, *Câmiu’s-sağîr*, II, 57.

⁸⁴ Er-rifķu re’sü’l-hikmeti: Şefkat hikmetin başıdır. Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I, 423, no: 1395.

⁸⁵ Lā tağzab ve leke’l-cenneti: Öfkelenme. İşte o zaman sana cennet vardır. Suyûtî, *Câmiu’s-sağîr*, II, 449.

⁸⁶ Ebğazu’l-helāli eī-ṭalāk: En sevilmeyen helâl boşanmaktır. Suyûtî, *Câmiu’s-sağîr*, I, 8.

⁸⁷ İltemisü er-rızka bi’n-nikāh: Nikahla rızkınızı arayınız, genişletiniz. Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I, 176, no: 529; Suyûtî, *Câmiu’s-sağîr*, I, 155.

⁸⁸ Zinā’l-lisāni el-keleām: Dilin zinâsi sözdür. Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I, 441, no: 1430; Suyûtî, *Câmiu’s-sağîr*, I, 447.

⁸⁹ Zinā’l-‘ayneyni en-nazar: Gözün zinâsi bakıştır. Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I, 441, no: 1431; Suyûtî, *Câmiu’s-sağîr*, I, 447.

⁹⁰ Bu’iştü bi-mekārimi’l-aḫlāk: Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim. Hadisin diğer versiyonu “Bu’iştü li-ütemmîme ḫüsne’l-aḫlākî” şeklindedir. Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ*, Hüsnü’l-hulk 8, II, 904; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 381.

⁹¹ Sü’ü’l-hulķı şu’mün: Kötü tabiatlı olmak uğursuzluktur. Ebû Davud, *Sünen*, Edeb 124, V, 362, no: 5162-63.

⁹² El-miskü eiyabü’t-ṭīb: Misk kokusu kokuların en güzeldir. Müslim, *Sahîh*, Elfâz 18,19, II, 1765-66; Ebû Davud, *Sünen*, Cenâiz 33, III, 510, no: 3158; Tirmizî, *Sünen*, Cenâiz, 16, III, 317, no: 991; Nesâî, *Sünen*, Cenâiz, 42, IV, 39, no: 1903.

27. Kāle İjabîbü'r-Rezzāk
'Aleyhi şalâtü'l-İjallāk
Şerrü'l-mecālisi el-esvāk⁹³
28. Kāle'n-Nebiyyü'l-Mü'temen
'Aleyhi şalâtü'l-müteyemmen
Lā zamāne 'ale'l-mü'temen⁹⁴
29. Kāle Şefîü'l-mahşer
'Aleyhi şalâtü'l-beşer
Lā yefnā hazerün kâder⁹⁵
30. Kāle Rasülü'llāh
'Aleyhi şalâtü'l-İlāh
El-kaderu sırru'llāh⁹⁶
31. Kāle Muķîmü's-sünneti
'Aleyhi't-tahîyyetü ve'l-minnetü
Es-suyüfu miftāhu'l-cenneti⁹⁷
32. Kāle Rasülü'l-Müte'āl
'Aleyhi eş-şalâtü bi'l-kemāl
Lā yahrumu'l-ħarāmu el-ħelāl⁹⁸
33. Kāle'n-Nebiyyü'l-Muħtār
'Aleyhi şalâtü'l-aħyār
Küllü mü'zin fi'n-nār⁹⁹
34. Kāle Şāhibü's-şadaķati
'Aleyhi şalâtü'l-Muşaddiķati
Mudārätü'n-nāsi şadaķatün¹⁰⁰

⁹³ Şerrü'l-mecālisi el-esvāk: Çarşılar meclislerin şerhlerindedir. Hadîsin diğer formu "Ebğazu'l-bilâdi ila'llāhi el-esvāku" "Çarşılar Allāh'inde en kötû mekanlardır" şeklindedir. Müslim, *Sahîh*, Mesâcid, 288, I, 464.

⁹⁴ Lā zamāne 'ale'l-mü'temen: Vekile tazminat yoktur. Suyûtî, *Câmiu's-sağîr*, II, 352.

⁹⁵ Lā yefnā hazerün kâder: Tedbir, kaderi engelleyemez. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 374, no: 3127; Suyûtî, *Câmiu's-sağîr*, II, 457.

⁹⁶ El-kaderu sırru'llāh: Kader Allāh'ın bir sırrıdır. Hadîsin devamı "fe lâ tefşü sır-ra'llāhi 'azze ve celle" "Azîz ve Celîl olan Allāh'ın sırrını ifşâ etmeyin" şeklindedir. Suyûtî, *Câmiu's-sağîr*, II, 157.

⁹⁷ Es-suyüfu miftāhu'l-cenneti: Kılıçlar cennetin anahtarlarıdır. Hadîsin bir başka formu "Va'lemü enne'l-cennete taħte zilâli's-suyüfi" "Biliniz ki cennet kılıçların gölgesi altındadır" şeklinde; bir diğer formu ise "İnne ebvâbe'l-cenneti taħte zilâli's-suyüfi" "Cennetin kapıları kılıçların gölgesi altındadır" şeklindedir. Buhârî, *Sahîh*, Cihâd 22, III, 208; Ebû Davûd, *Sünen*, Cihâd 89, III, 96, no: 2631; Tirmizî, *Sünen*, Fezâilü'l-cihâd 23, IV, 186, no: 1659.

⁹⁸ Lā yahrumu'l-ħarāmu el-ħelāl: Helal olan şey haram olmaz. Suyûtî, *Câmiu's-sağîr*, II, 452.

⁹⁹ Küllü mü'zin fi'n-nār: Her usandırıcı cehennemdedir. Suyûtî, *Câmiu's-sağîr*, II, 170.

¹⁰⁰ Mudārätü'n-nāsi şadaķatün: İnsanlarla iyi geçinmek ve İslâma bir zarar gelmesi için onları koruyup kollamak sadakadır. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 200, no: 2277; Suyûtî, *Câmiu's-sağîr*, II, 328.

- 35 Kāle Şāhibü'n-nūr
‘Aleyhi şalātü'l-Ġafūr
Māu'l-baḥri ṭuhūr¹⁰¹
- 36 Kāle'n-Nebiyyü fa'rifü
Şallü 'aleyhi ve sellimü
Sāfirü taşihhü ve taġnemü¹⁰²
- 37 Kāle Rasülü'l-Mü'min
‘Aleyhi şalātü'l-Müheymin
Eş-şitāu rebīü'l-mü'min¹⁰³
- 38 Kāle Şāhibü'l-'ibādeti
‘Aleyhi's-şalātü ve'z-ziyādetü
Zikru 'Aliyyin 'ibādetün¹⁰⁴
- 39 Kāle Münevvirü'l-ḥadaqati
‘Aleyhi şalātü'l-Muşaddıqati
Ez-zikru ḥayrun mine's-şadaqati¹⁰⁵
- 40 Kāle Rasülü'l-Müste'ân
‘Aleyhi şalātü'l-Cennân
Âḫiru'd-devâi el-Ḳur'ân¹⁰⁶

¹⁰¹ Māu'l-baḥri ṭuhūr: Deniz suyu temizdir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 289.

¹⁰² Sāfirü taşihhü ve taġnimü: Seyahat edin, sıhhat bulun ve ganîmet elde edin. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 380.

¹⁰³ Eş-şitāu rebīü'l-mü'min: Kış mü'minin baharıdır. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 75.

¹⁰⁴ Zikru 'Aliyyin 'ibādetün: Alinin zikri ibâdetdir. Suyûtî, *Câmiu's-sağîr*, I, 425.

¹⁰⁵ Ez-zikru ḥayrun mine's-şadaqati: Zikir sadakadan daha hayırlıdır. Suyûtî, *Câmiu's-sağîr*, I, 427.

¹⁰⁶ Âḫiru'd-devâi el-Ḳur'ân: Dertlerin en son çaresi Kur'ân-ı Kerîm'dir. Fakat hadîs bu şekliyle kaynaklarda geçmemektedir. Bunun yerine "Ḥayru'd-devâi el-Ḳur'ân" geçmektedir. İbn Mâce, *Sünen*, Tıbb 28, II, 1158, no: 3501, 3533.